

MARC ROGER

DE LESSEN VAN MENEER PICQUIER

ROMAN

‘Een prachtig
eerbetoon aan
literatuur en
vriendschap.’

– LA LIBERTÉ
DE L’YONNE

Marc Roger

De lessen van
meneer Picquier

A.W. Bruna Uitgevers

1

Voordat ik naar boven ging werd alles duidelijk uitgelegd. Geen familiariteiten. Niet jijen en jouen. Altijd u zeggen en altijd met twee woorden spreken, ja mevrouw en nee meeneer, en altijd de achternaam erbij. Die staat op de medicijndozen, dat zul je wel zien. Achternaam, voornaam, kamernummers en allerlei andere codes voor het zorgpersoneel, maar daar hoeft jij je niet druk om te maken.

Ik werk al een maand in de keuken, maar dit is de eerste keer dat ik iemand persoonlijk ga bedienen. Kwart over elf. Kamer 28. Joël Picquier. *Résidence Les Bleuets*. Tweede verdieping van een langgerekt gebouw aan het kanaal. De deur is dicht. Er hangt een bordje op. Met de hand geschreven. Cursief. *Pauca meae*. Ik weet niet wat dat betekent. Nadat ik mijn kar tegen de muur heb geschoven en de beide remklemmen met mijn voet heb vastgeklikt, klop ik op de deur. Drie keer. Kort. Meteen klinkt een stem, versleten maar verrast, bijna vrolijk: ‘Aha, nu al? Een momentje, alsjeblieft.’

Ik wacht een paar tellen. De vier dienbladen op de kar wachten ook. Onder de doorzichtige stolpen vormt zich een beetje condens. Met gespitste oren luister ik naar het ritselen van haastig opgeruimde papieren.

‘Zo! Zo! Zo! Zo, zo, kom maar binnen...’

Ik duw de deur open. Als hij me ziet, knijpt hij zijn ogen half toe, tuurt even weifelend en weet dan zeker dat ik niet zijn gebruikelijke zorgmedewerker ben.

‘Ha, een nieuwe! Béatrice is toch niet ziek?’

‘Nee, maar ik geloof dat haar dochtertje niet in orde is. Ze heeft een vrije dag opgenomen. Aangenaam kennis met u te maken, meneer Picquier. Ik ben Grégoire.’

‘Zet dat maar daar neer,’ zegt hij en hij wijst naar een hoek van de tafel die deels vol ligt met papieren en boeken. ‘Verbaas je er niet over dat ik je tutoyeer, ik tutoyeer iedereen hier.’

‘Dat vind ik niet erg.’ Met die woorden en zijn dienblad loop ik zijn kamer binnen.

Een doos. Een grot. De vier muren van boven tot beneden volgestouwd met boeken. Acht vierkante meter vrij op de vloer. Tussen de tafel, het bed, de stoel, de fauteuil, de ladekast, de ingebouwde hangkast en het nachtkastje loopt een gangetje dat net breed genoeg is voor twee driepootwandelstokken naast elkaar. In het halletje achter mij staat een ingeklapte rolstoel tegen de muur, naast de accordeondeur naar het badkamertje met een douche, een wastafel en een wc. Het raam, dat half dichtgeplakt is met post-its en krantenknipsels die ik hiervandaan niet kan lezen, laat slechts mondjesmaat het licht uit de tuin binnen. De aanzet tot een doodskist voor de oude man die voor me staat en wel op maat gesneden lijkt voor deze ruimte. Onberispelijk gekleed, als een kasteelheer op zijn landgoed. Niet uit hoogmoed of verwaandheid, maar ‘gewoon een kwestie van waardigheid en zelfbehoud,’ zegt hij tegen mensen die zich erover verbazen. Aan zijn voeten draagt hij dunne, donkere sokken en zwarte leren instappers. Hij heeft liever schoenen met veters, maar die kunnen zijn handen niet meer aan.

Mijn collega’s hadden me al gewaarschuwd, maar mijn verbijstering is er niet minder om. Verbluft ben ik. Het is er schoon, netjes, niets op aan te merken, maar toch vind ik het er verstikkend. De geur van wasmiddel, van oud papier,

van de radiator, ik weet het niet. Ik krijg het er benauwd van. De oude man moet erom lachen.

‘Een hele verrassing, nietwaar? Neem de tijd, kijk rustig rond,’ zegt hij terwijl hij de isothermische stolp op zijn dienblad even optilt om een blik te werpen op zijn warme maaltijd. ‘Zo, zo, wat heeft de grote chef voor heerlijkheden bereid?’ vraagt hij ironisch als hij zijn twee plakken lamsvlees ziet liggen, half verscholen onder de aardappel-puree.

De geur die aan zijn bord ontsnapt herinnert me aan de drie andere dienbladen die nog op de gang staan.

‘Eet smakelijk, meneer Picquier, zodra ik klaar ben kom ik bij u rondkijken.’

‘Pas maar op voor die oude kippetjes! Ze zijn bang voor de vos, maar dol op rood haar. Jouw knappe smoeltje zal ze zeker bevallen.’

Ik lach aarzelend.

‘Daar zul je aan moeten wennen, aan de humor van de oude man!’

De humor van de oude man, daar ben ik aan gewend geraakt.

In het openbaar spreken we iedereen keurig met de achternaam aan, maar onder elkaar zijn de grappen niet van de lucht. Er zijn bijnamen ontstaan, merendeels weinig vleidend, maar soms toch ook teder en fijnzinnig, zelfs poëtisch, om iemands kwaliteiten of gebreken te benadrukken.

Meneer Picquier wordt hier door iedereen de Oude Boekverkoper genoemd, met dat vreemde respect dat mensen hebben voor iemand van wie ze de waarde vermoeden, zonder de oorsprong ervan te kennen. Een soort legende die door de ene verzorgende aan de volgende wordt doorverteld. Meneer Picquier, de Oude Boekverkoper.

Zeven jaar geleden heeft hij alles van de hand gedaan. Zijn boekhandel Littéraire Bis is tegenwoordig een Quick-burger. Persoonlijk kan ik me niet herinneren dat ik die winkel ooit heb gezien.

2

Ik heb net mijn achttiende verjaardag gevierd. Na de middelbare school ben ik meteen aan het werk gegaan. Ik ben ertussendoor geglipt. Heel simpel: volgens de statistieken haalt tachtig procent van de eindexamenkandidaten hun diploma. Ik ben geruisloos in de andere twintig procent beland. Het is niet eens zeker of ik wel in hun statistieken voorkom: de leraren hebben nergens iets van gemerkt. Welk vak het ook was: Grégoire Gélin? Afwezig-aanwezig! Volmaakt onzichtbaar.

Bij de eerste beroepskeuzegesprekken in de vierde raakte ik meteen al in paniek. Al die beroepen waarvoor je examen moest hebben gedaan in alle gewone vakken en dan daarbovenop nog... Ik weet niet wat allemaal, ik zag alleen een lange rij deuren voor mijn neus dichtslaan.

Ik vertelde het aan mijn moeder: 'De decaan luistert voor geen meter! Ik vertel dat ik van bomen hou en dan begint hij over Staatsbosbeheer, profiel natuur en techniek! Ik snap al niks van wiskunde! Wat kan ik dan wél doen?'

Heel pragmatisch zei mijn moeder: 'Dan ga je gewoon werken, net als ik op jouw leeftijd.'

De gemeente kwam handen tekort, maar bij de plantsoendienst werd het niks. Ik had het er echt naar mijn zin kunnen hebben, buiten zijn is helemaal mijn ding, maar mijn werk was grasmaaien en de hele dag dode bladeren wegblazen, en als ik daarmee klaar was hondendrollen scheppen en scherven oprapen van de flessen die na de

voetbalwedstrijden kapotgesmeten waren. Daar had ik binnen de kortste keren genoeg van.

Mijn moeder kende meneer Théron, wethouder van Sociale Zaken bij ons in de stad, en gebruikte hem als kruiwagen: op naar Les Bleuets. Op mijn loonstrookje staat officieel zzm – ziekenzorgmedewerker. Vijfendertig uur per week. De directrice, mevrouw Masson, heeft mijn salaris zelf vastgesteld. Iets minder dan het minimumloon, om mijn status als beginner te benadrukken. Hoe dan ook, ik had geen keus. Mijn moeder verzuchtte: ‘Nu kan ik eindelijk eens uitblazen...’

Van mijn loon draag ik bij aan het huishouden. Tot zover de officiële kant van het verhaal. Zelf noem ik me op mijn werk LMA – leerling-manusje-van-alles. De Oude Boekverkooper noemt mijn baan ‘factotum’. Dat vind ik eigenlijk wel grappig.

Op 1 februari ben ik begonnen in de keuken, met zo’n douchemutsje op. Daar kwamen ze iemand tekort, dus daar ging ik heen. Buiten was het frisjes. Een graad of drie, vier, meer niet. Binnen was het een stoombad, zevenentwintig graden, misschien wel dertig rond het middaguur als Jean-Mi, de kok, de laatste hand legde aan de maaltijd van de dag. Nu ik er een maand werk, heb ik wel begrepen dat de keuken allesbehalve een luizenbaantje is.

Zestig maaltijden, lunch en avondeten. Veertig in de eetzaal, twintig op de kamers. De kok wordt bijgestaan door twee dames, Marie-Odile en Chantal, die ik help waar ik kan door me in het zweet te rennen tussen het keukenmagazijn en hun snijplanken. Dat vind ik wel leuk. Ik schil aardappelen, ik was sla. We luisteren naar de schallende radio, even luid als op de kermis. We maken veel grappen, maar de dames klagen vaak boos: ‘We zouden met ons viëren moeten zijn! Altijd maar bezuinigen op personeel, we zijn onderhand doodmoe.’

Ik moet natuurlijk overtuigd worden, omdat ik nieuw ben. Het is ook echt waar dat twee man extra, of zelfs maar eentje erbij, ons werk enorm zou verlichten. Vooral na het opdienen, als alles smetteloos moet worden schoongespoetst en opgeruimd, begeleid door het kabaal en het klamme dampen van de vaatwassers. Dat is echt een beproeving. Na afloop zijn we drijfnat en stinken een uur in de wind; een weeë, misselijkmakende lucht.

In de eetzaal werken ze met hun zevenen, vier vrouwen en drie mannen, verdeeld naargelang de hiërarchie van de afdelingen. Ik heb vier mensen geteld die gevoerd moeten worden. Sommigen eten zo goed en zo kwaad als het gaat zelf. En na het eten... Hoe zal ik het zeggen? Dan lijkt de eetzaal wel de kantine op school, met alle rotzooi die achterbleef als er doperwtjes op het menu stonden. Maar goed, hier werken is ook een kwestie van instelling. Je hebt empathie of je hebt het niet. Als de bejaarde bewoner nergens van wil weten, als ze zich verslikt of altijd overal over klaagt en je bent in staat om een beetje de clown uit te hangen en altijd even vriendelijk te blijven, dan is er niets aan de hand. Maar aan de andere kant kun je uit ongeduld ook kwetsend worden, of abusief, zoals dat heet. Niet gemeen, dat niet, maar moe van je voortdurend moeten inhouden, nooit heftige gebaren maken, altijd de toon van je stem beheersen. In het ergste geval, als het uit de hand dreigt te lopen, roep je een collega om je te vervangen terwijl jij even gaat roken of een kop koffie haalt. Zonder solidariteit kan de sfeer snel verziekt zijn. Met leidinggevenden boven ons die onophoudelijk herhalen: 'Vergeet niet dat jullie in dienst staan van de mensen!'

'Vergeet niet dat wij ook mensen zijn!' roepen sommigen terug, aan het eind van hun Latijn.

Voor de maaltijden op de kamers zijn ze met hun vijven. Ieder vier bewoners. Een lijdensweg. Hier gaat het voeren niet meer met een lepel, maar nog net niet met een trechter.

Meneer Picquier is een van de mensen die op hun kamer eten. Hij zou nog wel naar de eetzaal kunnen, maar zijn gevorderde ziekte van Parkinson hindert hem in zijn bewegingen. Bovendien eet hij liever alleen. Het blatende restaurant, zoals hij het noemt, vindt hij deprimerend. Hij benadrukt dat het geen snobisme is van zijn kant en geen hoogmoed tegenover wie dan ook, maar dat het geestelijk zijn krachten te boven gaat.

‘Als je aftakelt zoals ik aftakel,’ zegt hij, ‘en daarbij nog zo helder bent als ik, lijd je daar minder onder wanneer je alleen bent. De aanblik van anderen wijst je onontkoombaar op je eigen verval.’

Toen hij acht jaar geleden de diagnose kreeg van zijn huisarts weigerde hij die eerst te geloven. Daarna stapelden de symptomen zich op en elf maanden later zag hij zich alsnog gedwongen tot het besluit dat zijn arts al had voorzien. Huis, auto en boekwinkel: hij heeft al zijn eigendommen verkocht ten behoeve van wat hij nu aan het verzorgingstehuis betaalt, vijftienghonderd euro per maand, all-in. Maar van alles wat hij heeft moeten verkopen, is hij nergens zo ongelukkig over als over de duizenden boeken waarvan hij afscheid heeft moeten nemen.

Als ik na de maaltijden bij zijn beide buurvrouwen te hebben bezorgd weer op zijn kamer kom, vertelt hij over zijn bibliotheek alsof hij het over een onlangs overleden dierbare heeft. Met een weidse zwaai van zijn rechterarm naar de muren van zijn kamer verklaart hij spijtig het opschrift op zijn deur: *‘Pauca meae*, dat is Latijn. Het betekent: “Het weinige dat mij nog van haar rest.” Wat je hier ziet, is nog geen tiende van wat ik boven alles op aarde koesterde. Ach, wat een hartzeer toen ik deze drieduizend moest kiezen, ten koste van alle andere! Een marteling was het, die ik vergelijk met wat iemand moet doorstaan die geamputeerd is. Ken je die kwaal?’

‘...’

‘De kwaal die fantoompijn heet. Jawel, een geamputeerde arm of een been kan gaan jeuken en uiteraard kun je er dan niet meer aan krabben: een ware nachtmerrie. Stel je voor! Zevenentwintigduizend boeken waar ik niet meer in kan bladeren.’

Hoe moet ik me dat nou voorstellen? Ik kan toch moeilijk zeggen: ‘Boeken, die hebben wij thuis niet!’ Zonder nadenken zeg ik meelevend: ‘U praat erover alsof het familieleden waren, of oude vrienden.’

‘Ja, dat zeg je goed!’

‘Meneer Picquier, mag ik uw dienblad, ik moet ervandoor, de dames in de keuken hebben nog zo gezegd dat ik niet mocht treuzelen.’

‘Ja, je hebt gelijk, maar kom vooral nog eens terug, wanneer je maar wilt. Ik ga nergens heen.’

Telkens als ik even tijd heb, ga ik bij hem kijken. Niet heel lang, want na het werk ben ik doodop. Maar die Oude Boekverkoper op zijn kamer heeft op mij het effect van een magneet. Het is bizar, maar één keer per dag móét ik naar hem toe. Buiten het kleine kringetje waarin ik me beweeg – op mijn werk in Les Bleuets en thuis bij mijn moeder – weet ik niets, dat besef ik heel goed. Die oude man daar is een knappe kop met een leven vol boeken, een onuitputtelijke optelsom van belevenissen. Wat zoek ik eigenlijk? Wat doe ik daar, in het gezelschap van die oude man tussen al zijn boeken?

Die ik trouwens niet durf aan te raken of open te slaan. Uit angst waarvoor? Dat weet ik niet. Een schooltrauma, waarschijnlijk. De Oude Boekverkoper zegt er niets over. Maar ik heb hem wel door, ik zie hem wel aankomen. Hij laat vaak een mooie kaft slingeren. Legt het ene boek in het zicht, in plaats van een ander, om me te verleiden. Het is een spel dat we spelen: ik doe alsof ik er niets aan vind, aan

lezen, en hij doet alsof hij wel iets anders aan zijn hoofd heeft dan mij op andere ideeën te brengen. School moet echt wel afgrijselijk zijn geweest als ik ruim twee jaar na mijn vertrek nog altijd niets te maken wil hebben met het symbool ervan bij uitstek: boeken, die me blijkbaar fascineren, terwijl het me tegelijkertijd tegenstaat om er zelfs maar even in te bladeren. Daar zou meneer Picquier zo gelukkig van worden, dat weet ik zeker. Maar voorlopig houd ik mijn poot stijf en praten we nergens over, deze status quo past ons goed en zal nog weken aanhouden, tot dat ene zinnetje, dat op droge, zelfvoldane toon wordt uitgesproken.

‘Meneer Picquier, u zegt altijd “een dag niet gelezen is een dag niet geleefd”, maar sinds ik u ken, heb ik u nog nooit zien lezen.’

‘...’

Ik moet iets heel stoms hebben gezegd. Hij blijft wel een halve minuut zwijgen. Ik durf hem al niet eens meer aan te kijken.

‘Heb maar geen spijt, je opmerking was niet bepaald tactvol, maar wel waar. Ik lees helemaal niet meer, omdat ik dat niet meer kan. Kijk eens naar mijn handen, hoe ze beven. Ja, ik weet wat je denkt, ik kan het boek op een lessenaar zetten, maar ook mijn ogen laten me in de steek. De staar heeft gewonnen. Niets aan te doen, er helpt geen druppeltje of laser of vergrootglas meer aan. Ik heb het heus geprobeerd. Lezen, dat is voorbij. Mij rest alleen nog de muziek.’

Zonder iets te kunnen zeggen of doen blijf ik roerloos zitten en ik voel me heel klein. Meneer Picquier steekt zijn rechterhand uit naar de cd-speler naast zijn stoel, drukt op play – cd 1 – en zet het geluid zo hard mogelijk. De decoder licht op en van links naar rechts lees ik op het langwerpige schermje in fluorescerend groen: MAHLER, SYMFONIE NR. 5 *ADAGIETTO*. De dood. Om te janken. Waarom zeg ik dat? Ik weet er niets van. Afijn, zeurmuziek. Oudemensen-

herrie. Maar vreemd genoeg word ik er toch droevig van. Mijn hart breekt. En ik schaam me dood, vooral.

‘Grégoire?’ (Meneer Picquier ziet best dat ik kijk als een geslagen hond.) ‘Grégoire, vertel eens, je kúnt toch wel lezen?’

‘...’

‘Als je weer komt, hebben we het erover. Laat me nu maar even alleen.’